Pétervári Zsolt

BÚCSÚ A KAPITALIZMUSTÓL

II. rész

A koronavírus-járvány nyomában kibontakozó korántsem átmeneti jellegű gazdasági kataklizma kezelésére kidolgozott szakmapolitikai programsorozatok világszerte új – posztkapitalista – korszak hajnalát jelzik. Ennek keretében korábban soha nem tapasztalt államfüggőség jön létre a gazdasági rendszerben, mely függelem főként a monetáris szisztémán keresztül fejti ki hatását.

IV.
A CENTRUMTÉRSÉG KRÍZISE ÉS AZ ÚJ GAZDASÁGI REND VELEJE

Miként azt a tanulmány első részében[1] bemutattuk: a tőkés modell mindeddig a korábbi évszázadokban felhalmozott tőkeállomány megtérülési logikát követő ciklikusan ismétlődő befektetésén nyugodott. Korszaktól függően e sok évszázados kapitalista gyakorlat követése a három fő jövedelemtulajdonos (államok, magánháztartások, vállalkozások) közül legalább egynek a jelentős mértékű vagyongyarapodását eredményezte. Azonban már a Covid-krízist megelőző évtized során, a 2008-as világválság kirobbanásától kezdődően általános vagyonveszési és eladósodási folyamat ment végbe a világgazdaságban, mely mindhárom jövedelemtulajdonost érintette. Tekintettel arra, hogy a jövedelemtulajdonosok adósságállománya gyorsabban nőtt, mint a vagyona, a glóbusz belépett a tőkefelhalmozási képesség nélküli kvázi-kapitalizmus korszakába. E vészjósló tendenciát mélyítette tovább a Covid-hullámok mindegyike.

A jegybankok a Covid-hullámsorozat recessziós hatásának ellensúlyozására felfoghatatlan mennyiségű – munkaértékkel nem fedezett – forrást (elektronikus hitelpénzt) állítottak elő 2020 eleje óta mesterségesen. E virtuális pénztömeget Amerikában közvetlenül az állam számára továbbítják (dematerializált államkötvények ellenében), míg Európában a bankrendszer felé közvetítik (ezt követően a bankrendszer hitelezi tovább az állami és magánszereplők felé). A vállalkozásokhoz egyrészt államilag garantált, kamattámogatott formában jutnak el e többnyire szabad felhasználású források, másrészt közvetlen állami dotációként a bérek és járulékok fedezésére. Amint az első világháborút követően sem átmenetileg került bevezetésre az általános választójog, valamint a második világháború

[1] Lásd a jelen folyóirat előző számában. *(A szerk.)*

után sem ideiglenesen alakították ki a kormányzatok a korporatív-tripartit érdekegyeztető modellt Nyugat-Európában, a napjainkban bevezetendő államfüggő hitelvezérelt mechanizmus sem tűnik átmenetinek.

E – történetileg példa nélküli – modellben a vásárlóerőt jelentő jövedelmek csaknem egésze, valamint a termelési-szolgáltatási tevékenységet beindító vállalkozói bevétel egyaránt állami (jegybanki) forrásból származik. Minden jel szerint a koronavírus-járvány megteremtette az 5. államhatalmi ágat a jegybank formájában (amennyiben megállja a helyét a közvélekedés, hogy a 4. kvázi hatalmi ág a média volna). A nemzeti bankok szerepének felértékelődése egyébként egyidős a keynesi közgazdasági iskola 1970-es évektől érvényesülő visszaszorulásával. A stagflációt, vagyis egyidejű gazdasági stagnálást és tartósan magas inflációs rátát eredményező keynesi modell addigra elérte alkalmazhatósága határait. A jobb híján sokáig konzervatív formációk fémjelezte kormányzatok alatt is alkalmazott modellt (lásd a jobb- és a baloldal által csaknem azonos gazdaságpolitikát folytató butskellizmus brit korszakát a második világháborút követő három évtizedben) a neokonzervatív ellenforradalom monetarizmusa (leginkább Reagen és Thatcher időszakában) végérvényesen felszámolta. A kormányzattól intézményesen elkülönülő jegybank függetlenségének nóvuma ekkortól válik általános elvárássá az északi féltekén (példának okáért Nagy-Britanniában a Major-kabinet teremti meg ennek jogszabályi feltételrendszerét az 1990-es években).

Ezen korszakváltást jelölő gazdaságpolitikai innováció jelentőségét mutatja, hogy a monetarista ellenforradalom és az ahhoz kapcsolódó pénzpiaci dereguláció nélkül Amerikában nem lett volna gazdasági növekedés az 1970-es évektől kezdődően. Sőt, a szilíciumvölgy innovatív miliője se alakulhatott volna ki az egykori kaliforniai kormányzó (Reagan) vezette amerikai monetarizmus nyomán rendelkezésre álló tőzsdei forrásbőség nélkül. Azonban a Thatcher alatti (1980-as évek végi) londoni ingatlanpiaci krízis és a *reaganomics* legsötétebb időszakaként számon tartott '87-es wall street-i fekete péntek is jelezte e modell korlátozott eredményességét. Utóbbira szintén rávilágított a Clinton-éra alatt bekövetkező „dotkom-krízis", amely az informatikai vállalatok túlértékelt kötvényeit és részvényeit sújtotta kiemelkedő értékvesztéssel (más szemszögből nézve piaci korrekcióval).

A neokon ellenforradalom kezdetétől napjainkig nominálisan megháromszorozódott az amerikai GDP, ami vitathatatlanul rávilágít e gazdaságpolitika makroökonómiai eredményességére. Azonban az amerikai társadalom alsó 2/3-ának jövedelme a '70-es évek óta folyamatosan stagnál. Míg a felső két-három társadalmi decilis gyorsan emelkedő jövedelmének javát az egekbe emelkedő családi megélhetési (főként lakhatási és iskoláztatási) költségek vonják el, a többit az életkor kitolódásából fakadó egészségügyi-, betegápolási-, idősgondozási többletterhek emésztik fel. Az amerikai népesség (főként a fekete lakosság és a középkorú női WASP-csoportok) romló egészségügyi adatai, valamint az újabban stagnáló (sőt romló) születéskor várható élettartam-mutatók (kiegészülve az alsó-középosztályi fiatalság szüleinél alacsonyabb

„Az 5G technológia, valamint a (napjainkban több ázsiai országban tesztelési fázisban lévő) még gyorsabb internetalapú adatátvitelt lehetővé tevő 6G és 7G-rendszerek terjedése révén karnyújtásnyira lévő élőmunkakiváltó megatrend a járvány hatására hatványozottan fog felgyorsulni."

Osztott tér (2020)

végzettségi mutatóival és a gigantikus diákhitel-adósságrátájuk adataival) rávilágítanak az elmúlt emberöltő során kedvező növekedési pályát bejáró USA gazdasági modelljének társadalmi fenntarthatatlanságára.

A legkatasztrofálisabb amerikai népegészségügyi adatsornak a 45–54 év közötti középkorú népesség korai halálozása tekinthető, ami az északi féltekén egyedüliként növekvő trendet mutat (100 ezer lakosra vetítve 400 fő feletti éves átlagban, ami a vonatkozó svéd adat bő duplája), emellett beszédes, hogy a vidéki 30–34 év közötti nők halálozási rátája az önpusztító életvitel okán egy emberöltő alatt 48%-kal emelkedett. Vajon miként építhető 21. századi tudástársadalom ilyen humánerőforrás mutatók bázisán? Tovább árnyalja e sötét perspektívát azon adat, miszerint 2030-ban az amerikai állások kétharmada diplomát fog igényelni, vagyis a drága továbbtanulási költségek miatt a belső gyarmatok felsőoktatásból kiszoruló (gyakorta WASP-származású) népessége egyúttal szegregálódik az elsődleges munkaerőpiacról is. Emellett az agyelszívás tendenciájának a bevándorlás további liberalizálása útján realizálódó generálása nélkül hamarosan nem fog elegendő tudásmennyiség rendelkezésre állni az USA területén.

A koronavírus-járvány intézkedései nyomán immár egy posztkapitalisztikus gazdasági modell körvonalazódik. A világszerte állami garanciavállalási és kamatmentes közhitel-kihelyezési elemekkel tarkított – mindeddig soha nem látott mértékben megvalósuló – gazdaságélénkítő programok az érintett vállalkozásokban az állam fokozott tulajdonszerzését eredményezik rövidesen. A 2008-as globális pénzügyi krízis

során e tekintetben már megfigyelhető volt az első tabuk látványos ledőlése. Példának okáért az állami forrásbiztosítás során a GM-ben megvalósult amerikai köztulajdonszerzés alkalmával. Akkortájt a kongresszusban a demokraták balszárnya és a republikánusok jobbszárnya – ugyan más-más okokból – egyöntetűen elvetette e precedensteremtő gyakorlatot.

A válságkezelés államfüggőségét tovább mélyíti azon modellsajátosság, miszerint a monetarizmus a tartósan olcsóvá tett hitelekből finanszírozott fogyasztásbővítés állandó fokozására ösztönözte a lakosságot a protestáns kultúrából fakadó hagyományos megtakarítási minták követése helyett. Így az amerikai népesség túlnyomó többsége – megtakarítások híján – egyedül az államra hagyatkozhat a járványkrízis napjaiban, ami F. A. Hayek alapművére utalva valóban út a szolgasághoz. Az 5G technológia, valamint a (napjainkban több ázsiai országban tesztelési fázisban lévő) még gyorsabb internetalapú adatátvitelt lehetővé tevő 6G és 7G-rendszerek terjedése révén karnyújtásnyira lévő élőmunkakiváltó megatrend a járvány hatására hatványozottan fel fog gyorsulni.

A kékgalléros termelőipari és a fehérgalléros szolgáltatóipari munkakörök mindegyikét – eltérő mértékben – veszélyeztető digitalizáció a mesterséges intelligencia alkalmazási lehetőségeinek ugrásszerű bővülése miatt hamarosan tömegessé válik világszerte. E globális szoftverfejlesztési megatrend keretében jelenlegi magas presztízsű munkakörök sora fog az emberek számára nagyrészt elérhetetlenné válni a mun-

Nagyakármi (2022)

kaerőpiacon (például kockázatelemző, repülőgép pilóta, sebész, tolmács, hajókapitány, könyvelő, könyvvizsgáló, újságíró stb).

Mindennek tetejében a szabadversenyesnek nevezett, valójában az előrehaladott – és a 2008-as krízis nyomán tovább fokozódó – globális tőkekoncentráció folytán inkább oligopolisztikus világgazdasági modell mára láthatóan rácáfolt a neokonzervatív forradalom deklarált célkitűzéseire. Bő tíz évvel ezelőtt egy svájci kutatóintézet feltérképezte a világgazdaság tulajdonosi hálózatait. Ezen kutatás eredményeként – a multinacionális kereszttulajdonlási láncolatokat végigkövetve – megállapításra került, hogy a világgazdaság többsége mindössze 300 globális érdekkör kezében összpontosul (többségük angolszász pénzintézeti központ). A 2008-as krízis tovább fokozta ezen egyébként is előrehaladott centralizációt, melynek révén egyes globális ágazatokban (mint például az élelmiszergazdaság) egy tucatnyi érdekkör hátértulajdonlása a meghatározó.

„Bő tíz évvel ezelőtt egy svájci kutatóintézet feltérképezte a világgazdaság tulajdonosi hálózatait. Ezen kutatás eredményeként – a multinacionális kereszttulajdonlási láncolatokat végigkövetve – megállapításra került, hogy a világgazdaság többsége mindössze 300 globális érdekkör kezében összpontosul”.

A monopóliumok és oligopóliumok mindegyikét (legyenek azok államiak vagy privát tulajdonlásúak) a szabad verseny legfőbb ellenségének tekintő Hayek nagy valószínűséggel nem tekintette volna versengő jellegűnek napjaink globális modelljét. Magyar viszonylatban e globális trend érvényesülésének feleltethető meg a hazai gazdaság végletekig szélsőséges tulajdonszerkezeti megoszlása is. A vonatkozó adatsorok szerint az OTP piaci kapitalizációja meghaladja az összes hazai tulajdonú KKV aggregált értékét.

A 20. század utolsó harmadában az állami újraelosztás mérséklése, a polgárok – állami redisztribúciótól független – egzisztenciális önállóságának megteremtése, valamint az évtizedes stagflációs krízis leküzdése érdekében kibontakozó konzervatív ellenforradalom viszonylagos eredményeit az elmúlt emberöltő brit és amerikai kormányzatai politikai színezetüktől csaknem függetlenül úttörő módon számolták fel. A szabadelvű konzervativizmus gazdaságfilozófiai alapjait megteremtő, leginkább az angolszász világban alkotó teoretikusok sora (F. A. Hayek, M. Oakeshott és M. Friedman) forog a sírjában. A 2008-as krízis éveiben a bankmentő intézkedések folytán megemelkedő állami GDP-arányos adósságráták leépítése minden gazdasági intézkedés alapját képezte az elmúlt évtizedben a félperifériákon és a fejlődési centrumban egyaránt. Az államadósságra vonatkozó (a mindenkori GDP 60%-át jelentő) úgynevezett Maastricht-kritériumot hagyományosan betartó francia, spanyol, portugál, brit kormányzatok a pénzügyi krízis bankmentései folytán történelmi magaslatokba emelték az államadósság-szintet hazájukban. Ezen adósságtömeg törlesztése a társadalom egészét (kiemelten a középrétegeket) azóta is fokozottan sújtja, leginkább a közterhek nyílt vagy burkolt emelkedése és a közszolgáltatások színvonalcsökkentése révén.

A globális kapitalizmus tartóssá váló fogyasztásoldali erőforráshiányára világít, hogy az USA államadósság-rátája a monetarista ellenforradalmat megelőzően (az 1970-es évek elején) még mindössze 40%-os szintű volt GDP arányosan, amely szint napjainkra 106%-osra nőtt. Ezen időszak alatt a jelentős GDP-bővülés ellenére az átlagos amerikai re-

álbérek stagnáltak, holott a termelékenység átlaga 2,5-szeresére emelkedett. A három nagy jövedelemtulajdonos (állam, vállalatok, háztartások) párhuzamos eladósodása (vagyis a fedezetlen hitelpénz-kibocsátás) burkolt inflációs sokkot eredményezett Amerikában. Utóbbi megállapítást leginkább a konvencionálisan örök értékmérőnek tekintett arany és a világpénz szerepkörét máig őrző dollár értékének összevetése támasztja alá: egy uncia arany 1970-ben 35 USD-t ért, míg 2017 és 2020 között 1700–2000 USD-t. Vagyis aranyban kifejezve a mai dollár megközelítőleg 2%-át (!) éri az 50 évvel ezelőtti dollár értékének. Egyes becslések szerint a dollárban megtakarító gazdasági szereplők globális árfolyamvesztesége e burkolt infláció folytán 40–70 ezer milliárd dollár közé tehető az elmúlt fél évszázadban.

Mindent egybevetve, az elmúlt negyedszázad során a kapitalista modell a fejlődési centrumban is elkezdte felélni humán létalapjait a középosztályokat szűkítő jövedelempolarizáció folytán, ami az adóteherenyhítő republikánus „lecsepegő gazdaságpolitika" élő cáfolata. Ráadásul e negatív trendet napjaink ökológiai krízise is tovább mélyíti. A gazdasági bővüléssel párhuzamosan elhúzódó társadalmi stagnálás generálja a populistaként aposztrofálható amerikai Trump-jelenséget éppúgy, mint az Európa-szerte virulens jobboldali radikalizmust (például Nemzeti Gyűlés, AfD, Liga, Igaz Finnek, holland és osztrák Szabadságpárt). Ezen irányzatok alternatívaképző potenciálját mindeddig megkérdőjelezte, hogy intellektuális hátterük a globális és helyi válságjelenségek artikulálására szorítkozott a programszerű alternatívaképzés helyett.

„A szerencsés kevesek (az északi félteke népességének felső 1%-a) felfoghatatlan mennyiségű megtakarítás-állománya (…) nem vesz részt a gazdasági körforgásban. Ellentétben a gyarmatosítás időszakában tapasztaltakkal, mikor a felhalmozott tőkeállomány megtérülést keresve kereskedőtelepek és földrésznyi gyarmatok kialakítását finanszírozta."

V.
AZ ÚJ GAZDASÁGI REND PÁRTRENDSZERE

A kapitalizmus megjelenése teremtette meg a korábban rendi-érdekérvényesítési alapon strukturált nyugati politikai felépítményrendszer helyén a modern kori politikai pluralizmust. A plurális pártrendszerek létrejöttüktől fogva ugyanis a kapitalizmushoz fűződő viszony mentén polarizálódtak. A baloldal antikapitalista volt (legalábbis eredetileg), míg a jobboldal tőrőlmetszett kapitalista. Ezzel szembehelyezkedik a közép-európai nagyrégióban általánosan vallott helytelen közvélekedés, miszerint a baloldal természetszerűleg az antinacionalista modernizáció értékrendjét vallja magáénak. Mindez legfeljebb a német nyelvterületen és a monarchia másik társállamában (a politikai szocializációja tekintetében németes kultúrájú Magyarországon) állja meg a helyét, míg a Trianonban mesterségesen létrehozott utódállamok területén már sokkal kevésbé. A rendszerváltást követően berendezkedő nacionalista Európa-ellenes térségi rezsimek sora alapjaiban cáfolt e téveszmére (például a Mečiar-rezsim, a Milošević-éra, az Iliescu-korszak).

A nagy francia forradalmat követően a legálisan vagy törvényen kívül működő politikai szervezetek ideológiai középpontjában valójában a kapitalizmus támogatása, vagy annak elvetése állt, amit időnként számos országban leplezett a monarchia *versus* köztársaság törésvonal átmene-

tileg néhol vitathatatlan konfliktus-dominanciája. A korábbi abszolutista rendszermaradványok kilátástalan utóvédharcait vívó feudalisztikus ókonzervatív irányzatok, az előző századforduló katolikus régióiban népszerű kereszténységszocialista mozgalmak, a Mediterráneum és Latin-Amerika újrendiségi rezsimjei (például Salazar, Franco, Peron), valamint a fasizmus látszólag kivételt képeznek e tipizáció alól. Azonban a kulturális tradicionalizmus és az antikapitalizmus elegye nem tesz egy irányzatot sem automatikusan jobboldalivá. Hannah Arendt totalitárius-elmélete is rávilágít, hogy a totális rezsimek ideológiája és működési módja egy tőről fakad. Valójában minden (fél)autoriter, antikapitalisztikus, kultúrtradicionalista irányzatot egyaránt jellemez az elitellenesség, az államosító gazdasági etatizmus, a kékgalléros társadalmi fókusz, a modernizáció mesterséges felgyorsításának igénye, valamint a kapitalizmus-kritikával egybekötött birodalmi internacionalizmus. (Még a nemzetiszocializmus fajelmélete is a nemzetek feletti internacionalizmus megtestesülésének tekinthető.) Vagyis a félperifériákon időnként formailag nacionalista jegyekkel „gazdagodó" – az állagőrző erőkkel szembenálló, forradalmi dinamikájú – irányzatok elnevezésükkel ellentétben valójában baloldaliak. Amit többek között az is alátámaszt, hogy az argentin peronista utódpárt napjainkban deklaráltan szociáldemokrata identitású. Mindezt igazolni látszik továbbá, hogy a nagybirtokos katolikus egyházzal és a régi elitekkel szemben (a spanyol és a portugál példát leszámítva) e rezsimek nyíltan vagy burkoltan ellenségesek (például a felszabadítási teológiával szembenálló latin-amerikai katonai junták, a német nácizmus, az olasz korai fasizmus).

Amennyiben pusztán a kulturális tradicionalizmus és a hatalmi pozícióban természetszerűleg kialakuló mentalitáskonzervativizmus egy irányzatot automatikusan a politikai spektrum jobboldalára pozicionálna, akkor a szociáldemokrácia nyugat-európai fénykorának gyakorta konzervatív mentalitású, a '68-as gyökérzetű újbaloldali mozgalmakat elvető szociáldemokrata néppártjai is jobboldaliak volnának (amely terminológia nyilvánvalóan alkalmazhatatlan lenne Mitterrand, Kreisky, Willy Brandt vagy Helmut Schmidt tősgyökeresen baloldali pártjaira). Ugyanis a párt vagy rezsim tipizációjának alapját minden esetben a kapitalizmushoz való viszony rajzolja meg, nem pedig a kulturális mentalitás.

E fogalmi keretrendszerben a kapitalizmuskritikus és társadalom-felforgató irányultságú politikai formációk – legalábbis a modernitás korszakában – a nemzetiszocializmust is ideértve alapvetően baloldali gyökérzetűek. Napjaink posztkapitalisztikus posztmodernitásában – miként azt hamarosan látni fogjuk – már gyökeresen más lesz a tipizáció alapja. Ezen összefüggésből azon következtetés is könnyen levezethető, miszerint a kapitalizmus törvényszerűségeinek felbomlásával egyidejűleg megszűnik a konzervativizmus társadalmi pilléresedésének teljes spektruma.

Az első világháborúra való felkészülést szolgáló fegyverkezési verseny, valamint az üzemek feletti állami rendelkezést garantáló első világháborús hadigazdaság, a szabadversenyes Manchester-kapitalizmus ciklikus értékesítési krízissorozatával szegélyezett, 19. század végi válságára adott emberöltőnyi kormányzati válaszreakcióként is értelmezhető. Utóbbiból fejlődött ki a békekorszak szabályozó állama. Az első világháború végeztével immár nem lehetett visszatérni a korábbi tisztán szabadpiaci modellhez, így tartósan fokozódott a háborúban „átmenetileg" munkába álló nők gazdasági aktivitása, emellett a háborús államadósságtömeg és/vagy jóvátételteher államháztartási terheinek finanszírozása érdekében emelkedtek az adókulcsok.

Köztudott, hogy az 1929-es nagy válság során – az angolszász térségben jó sajtónak örvendő – olasz fasizmus akkor már csaknem egy évtizede érvényesülő fejlesztéspolitikája mintaként szolgált a *New Deal* kidolgozásához, miként az is közismert, hogy a német szociáldemokrata szakpolitikus (Lautenbach) megalkotta sztrádahálózat-fejlesztési koncepció is nagyban hozzájárult a nagyszabású közlekedési infrastruktúra-fejlesztési program későbbi nemzetiszocialista megvalósításához. A zsidó vagyonok nacionalizálása révén a nemzetiszocialista állam tulajdonosként vegyesgazdasági modellt valósított meg közel másfél évtizeddel Keynes modelljének nyugati elterjedése előtt. A második világháborús hadigazdaság a Keynes nevéhez fűződő vegyesgazdasági modell és a Marshall-segély már csak betetőzi ezen államvezérelt kapitalizmusmodell akkor már bő fél évszázados terjeszkedését.

„Valójában minden (fél)autoriter, antikapitalisztikus, kultúrtradicionalista irányzatot egyaránt jellemez az elitellenesség, az államosító gazdasági etatizmus, a kékgalléros társadalmi fókusz, a modernizáció mesterséges felgyorsításának igénye, valamint a kapitalizmus-kritikával egybekötött birodalmi internacionalizmus."

Az 1970-es évek stagflációs válságáig domináns vegyesgazdasági-redisztributív modell azonban nem váltotta fel a kapitalizmust egy új gazdasági renddel, sőt sokkal inkább megmentette a végleges összeomlástól. Egyrészt az anticiklikus keresletélénkítő, beruházásvezérelt költségvetési politika mindig megmaradt átmenetinek (a depressziós gazdasági időszakok során került csak alkalmazásra), másrészt annak keretében a piaci verseny nem volt korlátozva, így érvényesülhetett a kereslet-kínálat dinamikus egyensúlya, éppúgy, mint a keynesi korszak után kibontakozó neokon közteherenyhítő-kínálatoldali közpolitika évtizedeiben. (Csak az utóbbi modellben e fogyasztási dinamikát immár más eszközrendszerrel biztosította a kormányzat.)

A pártrendszerek majd' mindegyikére domináns módon jellemző volt a fenti társadalmi és gazdasági folyamatok kvázi-leképezése az elmúlt évtizedekben. A globális kapitalizmus elhúzódó és rejtett válsága, majd pedig e modellnek a járványkrízis során megvalósuló leplezetlen államvezérelt felszámolása a továbbra is többnyire bipoláris pártrendszereket az elmúlt másfél-két évszázadban meghatározó jobb–bal, illetve konzervatív–liberális törésvonal helyett átstrukturálta a globalista–antiglobalista tengely szélsőértékei mentén. A szóban forgó posztmodern pólusképzési jelenség innovatív jellege abban rejlik, hogy a trend nem felszámolja, hanem betagozza a korábbi ideológiák töredékeit, így azok törmelékei egyszerre vannak jelen az új pólusképződés mindkét ideológiai térfelén.

A globalista és a globalizáció-kritikai pólus ennek megfelelően egyaránt rendelkezik baloldali és jobboldali eredetű elágazással (habár egyik se vegytisztán kapitalista értékrendű). Időnként egy-egy gyűjtőpárti szerkezeten belül tevékenykedve, de gyakorta egy-egy többpárti választási koalíció révén vetül ki e posztmodern bipolaritás a pártpolitikai térre. Példának okáért Franciaországban a Nemzeti Gyűlés (korábbi Nemzeti Front) globalizáció-kritikai irányzata deklaráltan meghaladni szándékozik a jobb–bal törésvonalat és a mentalitáskonzervatív „régi baloldal" iránt nosztalgikus kékgalléros vagy idősebb csoportok integrálására (is) törekszik.

E törekvés sikerét jelzi, hogy a korábbi eurokommunista, zöld-baloldali és anarchista protest szavazók harmada hajlandó a mérések tükrében bármikor átszavazni a nemzeti jobboldali Marine Le Pen-re. Ezzel párhuzamosan az En

Marche! nevű progresszív irányzatát eredetileg közép-bal formációként definiáló Macron a magas státusú rétegek közép-jobb és balközép csoportjait egyaránt szavazótáborában tudhatja. (Az elvesztett kékgalléros baloldali szavazókat magasabb státusú nagyvárosi centrista értelmiségiekkel pótolva.) Franciaországban még politikai-földrajzi bontásban is látványosan elkülönül a két szóban forgó tábor: a második legjelentősebb európai nemzetgazdaság legfejlettebb térségének számító Île-de-France régió (Nagy-Párizs és vonzáskörzete) globalista fellegvárnak tekinthető, míg a kisvárosias-apró falvas Közép-Franciaország a Nemzeti Gyűlés „felségterülete".

Az egymástól hasonlóan élesen elkülönülő politikai-földrajzi tömbök a Brexit során Nagy-Britanniában, az előző elnökválasztáson Amerikában, a legutóbbi tartományi választásokon Németországban is jól kirajzolódtak. Egyes – történelmük során nem kellően homogenizált – nemzetállamokat még etnikailag is képes szétszabdalni e kulturális-gazdasági törésvonal (például Lombardia térségében Olaszországot, Katalónia kapcsán Spanyolországot, Skócia révén Nagy-Britanniát).

Sokszor országcsoportok között húzódik e domináns törésvonal: az EU-n belül egyértelműen ide sorolható az új Hanza Szövetségnek keresztelt felhalmozó-prosperáló északi tagállamcsoport, csakúgy, mint a forráselosztási alkumechanizmusok keretében azzal tömbszerűen szembehelyezkedő, leszakadásmérséklő, illetve forrásszerző motivációjú neolatin kooperáció (Mediterrán Unió) és az össz-félperiferikus súlypontú tagállamközösség (Kohézió Barátai). A lokalista és a globalista-internacionalista tábor közötti mezoszférát immár nem a nemzetállami szint jelenti, hanem sokkal inkább a gyakorta az országhatárokat meghaladó városövezeti-tájegységi identitásrégiók sokasága. Ebből kifolyólag a régi-új politikai tér (kvázi új középkorként) nagyban hasonlít a középkori prenacionalista városállami, kulturális-tájegységi alapon szerveződő politikai térszerkezetre. Az antiglobalizmus legfeljebb mikronacionalista felhajtóerővel rendelkezik, de nem országos nacionalistával, hiszen a nemzetállamok sokfelé maguk is a korai kapitalizációs trend termékei.

VI.
A posztkapitalista globalizmus perspektívái

A fentebb részletezett több évtizedes eladósodási tendencia az elvben e világrend átformálásáért tevékenykedő BRICS-államok több tagjára éppúgy érvényes (például Brazília, Dél-Afrika), mint a modell első számú központjára (USA). A hagyományos ázsiai termelési módot modernizáló és ennek révén a globális rendbe eredményesen betagozódó, illetve visszailleszkedő nagyhatalmak (például Kína, Oroszország) önerőből nem lesznek képesek befolyásolni a napjainkban zajló elsöprő erejű gazdasági-társadalmi átalakulás-sorozat megatrendjének irányát. A szélsőséges tőkecentralizációs folyamat az egykor Russell Kirk alapította izolacionista, antiglobalista és nagyvállalat-ellenes amerikai paleo-konzervatív irányzat modellkritikai fókuszában áll napjainkban. Ezen irányzék valószínűsíti a posztkonzervatív tradicionalizmus globalizáció-kritikai súlypontú szellemi orientációját.

„A hagyományos ázsiai termelési módot modernizáló és ennek révén a globális rendbe eredményesen betagozódó, illetve visszailleszkedő nagyhatalmak (például Kína, Oroszország) önerőből nem lesznek képesek befolyásolni a napjainkban zajló elsöprő erejű gazdasági-társadalmi átalakulás-sorozat megatrendjének irányát."

A járványkrízis során az állami eladósodásból finanszírozott költségvetési programok veszélyeit teljességgel negligálják a globális elemző és hitelminősítő intézetek, holott a nyugati államháztartások szinte mindegyike történelme legnagyobb békeidőben tapasztalható adósságrátájának finanszírozásával küszködött már a járványkrízis előtt is. Az adósságráták emelkedéséből fakadó, vélelmezhetően gyors adósságdinamika automatikusan fogja maga után vonni a nyugati nemzetállamok jelenleg relatíve kedvező hitelminősítési szintjének távlati romlását, valamint annak következtében a kockázati felárak költséges emelkedését.

Az állami adósságválság kezelése hamarosan költségvetési restrikciós ciklust fog maga után vonni a világ számos pontján, ami a közszolgáltatások további színvonalromlását és piacosítását eredményezi, valamint a glóbusz egészén széleskörű csődhullámmal is járhat a belpiacra termelő kisvállalati szférában a lakossági vásárlóerő tartós gyengülése folytán. Ebből következőleg a globális bankközpontok, illetve az azoknak otthont adó (város)államok válnak hamarosan az egyre tovább centralizálódó tulajdonszerkezetű világgazdaság elsődleges tulajdonosaivá vagy haszonélvezőivé. Könnyű belátni: a már jelenleg is negatív vagyonnal rendelkező amerikai alsóközéposztályi rétegek további deklasszálódása, a kisvállalkozási csődhullámok és a gazdasági szereplők visszafordíthatatlan mérvű általános eladósodása (kiegészülve az állam szabályozó és tulajdonló szerepének szélsőséges bővülésével) távolabb áll a kapitalizmus bármely eddig ismert modelljétől, mint Makó Jeruzsálemtől.

„A járványkrízis során az állami eladósodásból finanszírozott költségvetési programok veszélyeit teljességgel negligálják a globális elemző és hitelminősítő intézetek”.

Városi polgári középosztályok nélkül az érett középkor óta nincs kapitalizmus (sem rendi vagy parlamentáris képviseleti módon). Ennek elfedését szolgálja az államvezérelt hitelezési modell, de kellő mérvű erőforrások hiányában már csak ideig-óráig lesz képes a vészes volumenű deklasszálódás következményeinek leplezésére. A felhalmozásra tartósan képtelennek bizonyuló, fedezetlen mesterséges hitelezéssel működtetett gazdasági rend nem lehet kapitalista, mert annak veleje az örök tőkebővülésben ragadható meg. A szerencsés kevesek (az északi félteke népességének felső 1%-a) felfoghatatlan mennyiségű megtakarítás-állománya, holt tőkeként értékvesztő állampapírokban, vagy másutt tartva, jelenleg nem vesz részt a gazdasági körforgásban. Ellentétben a gyarmatosítás időszakában tapasztaltakkal, mikor a felhalmozott tőkeállomány megtérülést keresve kereskedőtelepek és földrésznyi gyarmatok kialakítását finanszírozta. A napjaink gigantikus holt tőkéjére vetítve elenyésző globális luxusfogyasztási szint nem képes kimozdítani a kereslethiány holtpontjáról a világgazdaságot (emiatt van szükség napjainkban jegybanki hitelből fedezett állami keresletösztönzésre).

Az európai félperifériákon az uniós fejlesztéspolitika dotációi, valamint az azok felhasználása körül tapasztalható – már-már intézményesült – anomáliák eleve kérdésessé tették a járványkrízist megelőzően is a kapitalizmus hagyományos normarendszerének érvényesülését. Ezen félkapitalisztikus modell-variánst tovább torzítják az államok (szinte hadigazdasági korszakokat idéző) rendkívüli jogrend alatti vállalatirányítási jogosultságai, a gigantikus mérvű uniós gazdaság-újraindítási hitelforrások, valamint a napjaink krízisének enyhítésére indított állami programok sora (például a magyar jegybank által indított zöldhitel, a kormányzati

lakásfelújítási program, vállalatok kamatmentes hitelezése).

Az új, államfüggő hitelvezérelt modell lényege, hogy a járványkrízistől kezdődően a pénzügyi rendszerbe kerülő források mindegyike hitelként keletkezik. Vagyis a források teljes egésze egyik oldalról hitelteremtéssel, másik oldalról adósságvállalással kerül a globális gazdaság körforgásába. A gazdasági szereplők jövőbeni jövedelme terhére létrehozott forrástömeg ugyan tünetileg, átmeneti időre kezelheti a járványkrízis hatásait, azonban az új modell – az adósságleépítések szakaszába lépve – jelentős jövedelemszűkítő hatást fog generálni. Utóbbi révén a fogyasztók szabad felhasználású jövedelmének további csökkenése valószínűsíthető, ami tartósan a reálszféra árbevételének süllyedését eredményezi. Tehát a gazdasági szereplők mindegyike jövedelemszűkítő környezetben lesz kénytelen tevékenykedni az előttünk álló évtized során (utóbbi alapkörülmény nyilván kedvezőtlenül hat majd a beruházási rátára is).

Forradalom (2019)

A 2008-as krízis óta az állampapírhozamok terén sokfelé érvényesülő negatív kamatszint a kapitalizmus törvényszerűségeinek élő cáfolata, hiszen a korábbi árutermelés révén felhalmozott tőketömegek (profitban megtestesülő) folyamatos megtérülési elvárásai nélkül nem beszélhetünk kapitalizmusról. A mesterségesen leszorított kamatrátáké, valamint e trend részeként egyes centrum országok (például Svájc, Németország, sőt a fokozottan eladósodott Franciaország) negatív kamatozású állampapír-kibocsátásai szintén a kapitalizmus hozamelvárásokon alapuló egyik fő törvényszerűsége ellenében hatnak. Emellett a kétes fedezetű jegybanki hitelforrásokból megvalósított állami válságkezelő intézkedések révén a világgazdaság kulcsvalutáinak (USA, EUR) „hígítása" minden megtakarításokkal rendelkező gazdasági szereplő hosszú távú érdekeit negligálja.

KONKLÚZIÓ

A kapitalizmus félévezrednyi története során nagyrészt képtelen volt javítani az általános létviszonyokon, sőt gyakorta kifejezetten rontott

is a korábbi létfeltételeken (például a késő középkori szabad tulajdonos parasztság számára a Manchester-kapitalizmus alatti bérmunkás lét mindaddig példátlan mérvű és iramú egzisztenciális és kulturális deklasszálódást eredményezett). A napjainkban a Covid-krízis során formálódó új gazdasági rend földrajzi és termelési szerkezete vonatkozásában vélhetően a középkori, szigetszerű urbánus árutermelés prekapitalista viszonyaira fog leginkább emlékeztetni.

Ebből kifolyólag a politikai rendszerek új bipolaritása egyfajta sajátosan újraértelmezett tradicionális pluralizmust valósíthat meg, mely pártpolitikai tér a modernizáció korszakától domináns pártstruktúrákhoz képest nem ideológiai jellegű lesz, hanem kommunális-tájegységi bázisú politikaföldrajzi-hivatásrendi karakterrel bír majd. Ennek elsődleges oka azon primer gazdasági-politikai-kulturális törésvonalban keresendő, melynek mentén két táborra oszlanak a 21. század társadalmai: azon csoportokra, melyek munkaerejére szüksége lesz a globalitás gazdasági rendjének, valamint azon szélesebb rétegekre, melyek nem rendelkeznek a digitalizálódó globális munkaerőpiacon hasznosítható szakismeretekkel. Mindez teljes egészében felül fogja írni a pártstruktúrák egyébként is évtizedek óta halványuló hagyományos (felekezeti, vagyoni-jövedelmi, etnikai, osztály-kulturális) törésvonalait. E politológiai vízió érvényesülése a kormányozhatóság szempontrendszere mentén reálisan felveti majd a jövedelmi (virilista) és képzettségi-teljesítményelvű (meritokratikus) választási cenzus kérdéskörét.

A kisgazdaságokat és a házi ipart világszerte (mindenekelőtt Európában) tömegével tönkre tevő kapitalizmus az eredeti tőkefelhalmozó korszakában főként a nagyvárosi felsőpolgárság és a nagybirtokos csoportok luxusfogyasztási igényei szerint végzett termelő és kereskedő tevékenységet. Hiszen a mesterséges erőforrásszűkében tartott népesség nagy része nem rendelkezett vásárlóerővel a minimális létigényeire vonatkozóan se. Mindez arra világít rá, hogy a globális „új középkorban" az elitek luxuscikkeit termelő és forgalmazó globális megapoliszok közti nihilista sivatagban szintén kibontakozhat a tömegfogyasztás és a tömegtermelés nélküli gazdasági modell, amely utóbbiban nincs szükség a globális népesség 9/10-ére. Viszont a járványkrízis hatására, a kontúrjait tekintve egyre élesebben kirajzolódó új gazdasági rendet (mely nyilván kiegészül majd egy másfajta nagyhatalmi erőegyensúlyt képező új világrenddel is) versengés és tőkeképződés híján immár nem kapitalizmusnak fogják hívni. Minden jel arra mutat, hogy a 21. század harmadik évtizedének kezdetén egyik napról a másikra, a szemünk láttára születik meg a világkapitalizmust és annak politikai felépítményrendszerét a glóbusz egészén (de mindenekelőtt a fejlődési centrumokban) felváltó államfüggő hitelezésvezérelt gazdaság új globális rendje. E rend nem az emberiség szükségleteinek kielégítésére irányuló tömegtermelésen alapszik, és kifejezetten ellenérdekelt a társadalmi kohézió fenntartásában. A globalizmus felfalta kapitalista szülőanyját.

„A globalizmus felfalta kapitalista szülőanyját."